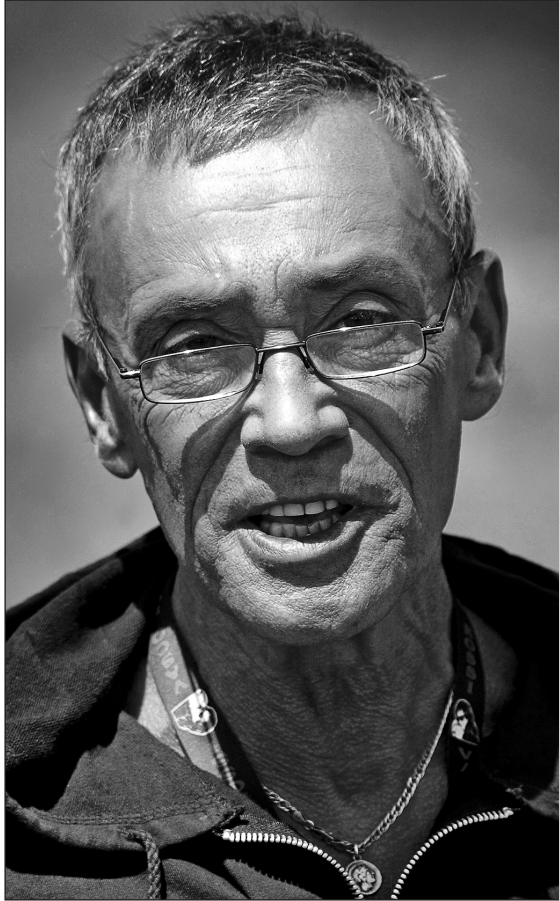

**Stat rosa pristina nomine
nomina nuda tenemus**

Андрій Олегович Добролюбський
(1949–2023)

Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Кафедра історії України

АО:
Nomina nuda tenemus

Меморіальні читання
А. О. Добролюбського

Одеса
2024

УДК 94(100)(477); 902/904(092)(084)

М49

Видання рекомендовано Вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».
Протокол №17 від 27 червня 2024 р.

Редколегія:

Головний редактор О. Б. Головка

Ю. А. Добролюбська

О. П. Сєкерська

А. В. Красножон

М 49 **АО: Nomina nuda tenemus. Меморіальні читання А. О. Добролюбського.** Добірка наукових статей / Колектив авторів за ред. О. Б. Головка; Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2024. – Одеса: Бондаренко М. О., 2024. – 208 с. : іл.

ISBN 978-617-8327-84-2

УДК 94(100)(477); 902/904(092)(084)

Макет та дизайн обкладинки:

Д. А. Топал

ISBN 978-617-8327-84-2

© Автори текстів, 2024

© ПНПУ, 2024

Зміст

Андрій Красножон
NOMINA NUDA TENEMUS
(Ми володіємо простими іменами):
пам'яті Андрія Добролюбського
9

Фотоальбом
15

Історія та теорія археології

Євген Борінштейн
МЕНТАЛІТЕТ ОДЕСИТА: ТВОРЧА СКЛАДОВА
АНДРІЯ ДОБРОЛЮБСЬКОГО
27

Юлія Добролюбська
АРХІВНИЙ ФОНД РОДИНИ ДОБРОЛЮБСЬКИХ
32

Андрій Красножон
ПЕРСПЕКТИВИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НА ПРИМОРСЬКОМУ БУЛЬВАРІ В ОДЕСІ
36

Валерій Левченко
ПІДГОТОВКА ТА АТЕСТАЦІЯ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
З АРХЕОЛОГІЇ В ОДЕСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІСТОРИКО-
АРХЕОЛОГІЧНОМУ МУЗЕЇ
(друга половина 1920-х – початок 1930-х рр.)
43

Ірина Немченко
ПОВСТАННЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ ОЛДЖЕРНОНА СІДНЯ
51

Світлана Паламарчук
КУЛЬТУРНИЙ ВСЕСВІТ АНДРІЯ ДОБРОЛЮБСЬКОГО
55

Павло Тоцький
КАРДИНАЛ РІШЕЛЬЄ І ГАЛЛІКАНІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ
63

**Археологія та історія доби каменю –
раннього залізного віку**

Наталія Бурдо
ДОМЕСТИКАЦІЯ КОНЯ. ДЕ, КОЛИ, ХТО І НАВИЩО?
72

Оксана Вар'ян
В ПОШУКАХ ІДЕАЛУ: ВЗІРЦЕВИЙ ГРОМАДЯНИН У КОЛЕКТИВНИХ
УЯВЛЕННЯХ АФІНЯН КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ
78

Михайло Відейко
¹⁴C ДАТИ ТА АБСОЛЮТНА ХРОНОЛОГІЯ КУКУТЕНІ-ТРИПІЛЛЯ:
ЩО І ЯК НАСПРАВДІ МИ ДАТУЄМО?
85

Світлана Іванова
НАРОДЖЕННЯ КУРГАНУ: ПРО ПОЧАТОК НОВОЇ ПОХОВАЛЬНОЇ
ТРАДИЦІЇ АЗОВО-ЧОРНОМОРСЬКИХ СТЕПІВ
91

Олег Савельєв
ДО ПРОБЛЕМИ ФІНАЛЬНОГО ЕТАПУ ІСТОРІЇ ТІРИ
100

Валерій Топчий
КСЕНОФОНТ АФІНСЬКИЙ: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
Й ПОЧАТОК ВІЙСЬКОВОЇ КАР'ЄРИ
109

Генадій Тощев, Світлана Андрух
ДОСЛІДЖЕННЯ МАМАЙ-ГОРИ

113

Юрій Чернієнко
ДЕЯКІ РОЗДУМИ ЩОДО ПРЕІСТОРИЧНИХ ЖИТЕЛ
ЗЕМЛЯНКОВОГО ТИПУ

119

Анастасія Ягупова, Олена Секерська, Сергій Маєвський
ВИПАДКОВА ЗНАХІДКА ТЕРАКОТ
НА НІКОНІЙСЬКОМУ ГОРОДИЩІ

128

**Археологія та історія Середньовіччя
та Нового часу**

Serghei Agulnikov
THE NOGAI BURIAL MOUNDS IN SOUTHWEST BUDZAK

134

Ігор Бруяко
ГОРОДИЩЕ КАРТАЛ В ЕПОХУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РАННЬОГО
НОВОГО ЧАСУ (ЗА АРХЕОЛОГІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)

141

Олександр Головка
КОНФЕДЕРАЦІЯ «ЧОРНИХ КЛОБУКІВ» НА ПІВДЕННОМУ КОРДОНІ
РУСІ (КІНЕЦЬ XI – ПЕРША ТРЕТИНА XIII СТ.).

147

Наталія Діанова
ЄВРЕЙСЬКИЙ ФАКТОР В ІСТОРІЇ ОДЕСИ XIX СТ.

153

Віктор Савченко
ДО ПИТАННЯ КЕЛЬТСЬКОЇ «ПРИСУТНОСТІ» В УКРАЇНІ

158

Секерська Олена
КОНІ ІЗ ПОЛОВЕЦЬКИХ ПОХОВАНЬ БІЛЯ С. ВИНОГРАДНЕ
ТОКМАЦЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

164

Олександр Смирнов, Леонід Смирнов, Денис Бондаренко
ЩЕ РАЗ ПРО КОЛЕКТИВНЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ПОХОВАННЯ
НА О. БЕРЕЗАНЬ

169

Вадим Чепіженко
ТРАГІЧНА ІСТОРІЯ ЕЛІС НОРФОЛКСЬКОЇ,
АБО ЯК БЕЗКАРНО ВБИТИ ОНУКУ КОРОЛЯ?

174

Додаток

Хронологічний покажчик друкованих праць
доктора історичних наук,
професора Андрія Олеговича Добролюбського
Укладач – Ю. А. Добролюбська

183

20. ДАОО. Ф. Р-39. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 7, 8–8 зв., 16 зв., 18–18 зв.
 21. ДАОО. Ф. Р-39. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 93; Спр. 62. Арк. 18, 30–30 зв.
 22. ДАОО. Ф. Р-39. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 7 зв., 16, 17 зв.
 23. ДАОО. Ф. Р-39. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 26, 28–29; Спр. 89. Арк. 26.
 24. ДАОО. Ф. Р-39. Оп. 1. Спр. 62. Арк. 10.

ПОВСТАННЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АРСЕНАЛ ОЛДЖЕРНОНА СІДНЕЯ

Ірина Немченко

кандидат історичних наук,
 доцент, м. Одеса

Анотація. У статті розглядаються деякі термінологічні аспекти політичної творчості Олджернона Сіднея (1622–1683). Дієвий учасник Англійської революції середини XVII ст., Сідней звертався до проблем спротиву тиранічному правлінню у своєму політичному трактаті «Discourses concerning Government» (1683 р.). Ставлення мислителя до проявів такого спротиву та термінологічний «арсенал», що він залучає для висловлення своїх оцінок, – у центрі уваги автора статті.

Ключові слова: О. Сідней, політичні ідеї, Англійська революція XVII ст., повстання, Т. Гоббс, М. Нідгем.

Abstract. The article deals with some terminological aspects of the political legacy of Algernon Sydney (1622–1683). An active participant of the English Revolution of the mid-seventeenth century, Sydney considered the issue of resistance to arbitrary power in his political treatise «Discourses concerning Government» (1683). The author of the article focuses on the thinker's attitude to social protest and the terminological «arsenal» he uses to express his assessments.

Keywords: A. Sidney, political ideas, English revolution of the 17th century, rebellion, Th. Hobbes, M. Nedham.

Олджернон Сідней (1622–1683) – одна з найяскравіших історичних постатей Англії XVII ст. Аристократ, блискуче освічений автор політичних творів, дипломат, воїн – під час Англійської революції 40-х років XVII ст. він став на бік Парламенту, командував кавалерійським загоном в дивізії Кромвелля, обирався до Палати общин, був членом Державної ради, а згодом політичним емігрантом, мандрівником, дослідником природи.

Він помер, як герой, на ешафоті: у грудні 1683 р. О. Сіднея було страчено за звинуваченням в участі у антистюартівській змові.

Життя Олджернона Сіднея саме по собі дало багатющий матеріал для істориків, в той час як його політичні ідеї привернули менш уваги дослідників. Протягом останніх 10-літь найбільший внесок у вивчення життя, діяльності та ідейної спадщини О. Сіднея зробив у двох своїх монографіях історик Кембриджської школи Джонатан Скотт [1, 2].

Сутність своїх політичних поглядів Олджернон Сідней виклав у трактаті «Discourses Concerning Government» [3], що був написаний у 1680-1683 рр., а виданий вже після Славетної революції, у 1698 р. в Лондоні. Характерним є те, що текст «Дискурсів» використовувався під час суду над Сіднеєм як доказ його винуватості, тим більш, що інших доказів явно бракувало. Пізніше, вже на Американському континенті, твір Сіднея називали підручником революції.

Наразі нас цікавить лише один аспект політичної творчості О. Сіднея, насамперед термінологічний. Як називав Сідней події 40-х років, у яких сам брав активну участь? Події, які ми традиційно називаємо Англійською революцією середини XVII ст.

Щоб розібратися з термінологією, слід звернути увагу на ставлення Сіднея до означеного явища. Нам вже доводилося писати про його відношення до повстань проти існуючої влади, які він називає Rebellion, Tumult або Seditio і досить часто згадує у своїх «Дискурсах» [4]. Виступ проти справедливої влади, яка керується принципом *Salus populi est lex suprema*, він засуджує. Проте повстання проти свавілля влади, «arbitrary power», яка перетворюється на справжнього «ворога народу», Сідней виправдовує і навіть вважає доброю справою.

Для доведення своїх положень мислитель використовує величезну кількість прикладів з історії – античної, середньовічної, європейської, східної і особливо – Біблійної. Враховуючи це, здається дивним, що події в Англії середини XVII ст. майже не згадуються. Втім у XXVIII розділі («секції») II частини свого твору Сідней все ж звертається до того, що відбувалося «в нашій країні в наш час», як видно з контексту, після повалення Карла I Стюарта: «Ні римляни, ні греки за часів їх свободи не здійснили нічого більш славетного, ніж звільнення країни від громадянської війни, що лютувала у кожній її частині, завоювання двох королівств – Шотландії та Ірландії, та знищення грізного володарювання голландців у морі» [4]. Ні у наведеній фразі, ні на протязі величезних за обсягом «Дискурсів» ми не зустрічаємо терміну «революція» стосовно того, що відбувалося в Англії у середині століття.

Водночас цей термін присутній в політичній літературі XVII ст. і в «Дискурсах» О. Сіднея зокрема, але, скоріше, у своєму первинному сенсі – «оббіг», «круговий рух», «ротація». (Зазначу, що в сучасних словниках англійської мови першим значенням слова «революція» вказано круговий рух, наприклад, колеса. Існує навіть аббревіатура rpm (revolutions per minute – кількість обертів на хвилину) [5]. Більш звичне нам значення «насилницьке повалення влади чи суспільного порядку» укладачі наводять далеко не в першу чергу.)

Красномовним прикладом є використання терміну «революція» сучасником О. Сіднея, великим політичним мислителем Англії Томасом Гоббсом (1588–1679). Гоббс був не тільки автором «Левіафана» та інших політичних трактатів. У 1688 р. він створив історіографічну працю «Бегемот: Історія причин громадянських воєн в Англії 1640–1660 рр.» [6] Слово «революція» автор вживає лише один раз, наприкінці діалогу (саме такою є форма твору). Один з його учасників каже: «Я побачив у цій революції круговий рух суверенної влади через двох узурпаторів від покійного короля до його сина» [6, с. 418]. Від Карла I влада потрапила до Довгого Парламенту, потім до його «Охвістя», потім до Олівера Кромвеля, потім до його сина, потім знову до «Охвістя», потім до Довгого Парламенту і нарешті – до Карла II Стюарта. До речі, Гоббс використав термін «революція» і в одній зі своїх природознавчих робіт, згадуючи рух Землі округ Сонця [7, с. 246].

Наведемо приклад ще однієї політичної праці, яка вийшла з близького Сіднею кола прибічників Першої Англійської республіки. Марчмонт Нідгем (1620-1678), журналіст та політичний мислитель, видав у 1650 р. твір за назвою «The Case of the Commonwealth of England, Stated» [8]. Термін, що нас цікавить, автор активно використовує і знову ж – для визначення круговороту політичних форм, їх руху від аристократії до демократії, а потім до монархії і так далі по колу. Безперервна ротація, за Нідгемом, є чимось на кшталт закону природи, долі усього світу, і це, безперечно, стосується державних утворень [8, с. 7]. Не дивно, що Нідгем закликає у свідки мислителів античності – Тацита, Цицерона, Сенеку: ідея циклічності була притаманна їх уявленню про державу. Перший розділ I частини свого твору він так і назвав: «Держави мають свої революції та фатальні періоди».

Повернемось, однак, до «Дискурсів про політичну владу» Олджернона Сіднея, цього, за словами нащадків, «підручника революції». Термін «революція» в ньому зустрічається, на відміну від праці Нідгема, лише епізодично і насамперед у тому ж сенсі коловороту. Так, батьківська держава Александра Македонського після багатьох «революцій» перейшла до Касандра [3, с. 184]. Втім у розділі XIX частини II ми читаємо: «...Здебільшого

ті, хто є авторами великих революцій, ...рідко розпочинають змову проти тирана, якщо не сподіваються повалити тиранію». Революція, таким чином, виявляється пов'язаною з поваленням тиранії. Можна припустити, що Сідней таким чином просунувся в бік розуміння революції як радикальної зміни політичного режиму.

Слово «революція» здобуло популярності та зайняло поважне місце в англійському політичному дискурсі наприкінці XVII ст., але це не мало відношення до «громадянських воєн», чи «повстання» середини століття. Йшлося про Славетну революцію 1688 р. Вважають, що вперше ця формулювання була висловлена у 1689 р. Джоном Гемпденом, який, до речі, проходив разом з Олджерноном Сіднеєм по судовій справі 1683 р., але з більш щасливою для нього розв'язкою.

Зазначимо, що і тоді термін не набув свого майбутнього і добре нам відомого радикального звучання: відсторонення Якова II Стюарта відбулось достатньо спокійно, а до влади разом з Вільгельмом Оранським прийшла його дочка Марія II Стюарт. У словосполученні «Славетна революція» саме друга його частина свідчила про мирний характер цієї політичної події. Мав пройти час, щоб термін «революція» набув нового сенсу і поширився на Велике повстання середини XVII століття.

Список використаних джерел

1. Scott J. Algernon Sidney and the English Republic 1623–1677. Cambridge, 1988. 258 p.
2. Scott J. Algernon Sidney and the Restoration Crisis 1677–1683. Cambridge, 1991. 388 p.
3. Sidney A. Discourses concerning Government. London, 1698. 468 p.
4. Немченко І. В. Апологія повстання в політичній творчості Олджернона Сіднея. Стародавнє Причорномор'я. Вип. XIV. Одеса: ОНУ, 2014. С. 484–489.
5. Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus та ін.
6. Hobbes Th. Behemoth: The History of the Causes of the Civil Wars of England/ The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury. Now first collected and edited by Sir William Molesworth. London, 1840. V. VI. URL: <https://archive.org/details/englishworkstho28hobbgoog/page/n2/mode/2up>
7. Немченко І. В. Томас Гоббс о причинах и характере Английской революции середины XVII в. Записки історичного факультету. Вип. 9. Одеса, 1999. С. 233–246.
8. Nedham M. The Case of the Commonwealth of England, Stated / Ed. by Ph. A. Knachel. Charlottesville, 1969. 151 p.

Наукове видання

**АО:
Nomina nuda tenemus**

Меморіальні читання
А. О. Добролюбського

Українською та англійською мовами

Підписано до друку 27.06.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Alegreya
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 12,1. Наклад 100 прим.
Зам. № 1706/1

Надруковано з готового оригінал-макета у друкарні «Апрель»
ФОП Бондаренко М. О.
65045, м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
Тел.: +38 (048) 703 11 86
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014